

УДК 371.134

ПРОБЛЕМА СТУПЕНЕВОЇ ПІДГОТОВКИ У ВНЗ В КОНТЕКСТІ БОЛОНСЬКОГО ПРОЦЕСУ І МОЖЛИВОСТІ ЇЇ РОЗВ'ЯЗАННЯ В УКРАЇНІ

Завгородня Т. К.

У статті розглядається проблема організації ступеневої освіти у вищих навчальних закладах України, її реалії та перспективи. Звертається увага на необхідності її докорінного реформування відповідно до вимог Болонського процесу. Пропонуються шляхи переходу до введення двоциклового навчання з урахуванням провідних тенденцій розвитку вищої освіти в країнах світу.

Ключові слова: ступенева освіта, ВНЗ, Болонський процес, двоциклове навчання, тенденції розвитку вищої освіти в світі.

В статье рассматривается проблема организации ступенчатого образования в высших учебных заведениях Украины, его реальности и перспективы. Обращается внимание на необходимости его коренного реформирования соответственно требованиям Болонского процесса. Предлагаются пути перехода к введению двухциклического обучения с учетом ведущих тенденций развития высшего образования в странах мира.

Ключевые слова: ступенчатое образование, вуз, Болонский процесс, двухциклическое обучение, тенденции развития высшего образования в мире.

The article addresses the problem of organization of stagewise education in higher schools of Ukraine, its actual state and prospects. Attention is drawn to the necessity of its radical reform according to the requirements of the Bologna process. Ways of transformation into two-cyclic education taking into consideration the major trends of higher education development in the world are proposed.

Key words: stepwise education, higher educational institution, the Bologna process, two-cyclic education, trends of higher education development in the world.

Початок третього тисячоліття за масштабами трансформаційних змін називають переломним тому, що в наш час настає нова ера в історії людства – суспільство стає інформаційним та посилюються тенденції глобалізації. Саме остання означає небувале раніше загострення конкуренції між державами-націями в усіх сферах, освіта та наука не є винятком.

Науково-технічна та "інформаційна" революції, спричинене ними зростання виробництва вимагають продовження терміну отримання обов'язкової освіти, необхідність створення міжнародної системи ліцензування, сертифікації й акредитації, покликаних забезпечити якість професійної підготовки фахівців з урахуванням зростання міграційних потоків, які були б готовими працювати не лише у своїй країні, а й за її межами, відповідаючи вимогам регіональних, європейських і світових ринків праці. А тому Україна постала перед необхідністю реформування всієї системи освіти. Особливо ця проблема, як і в інших країнах Європейського простору, торкнулася вищої освіти. Загальновизнаною стала потреба збільшення привабливості систем та інститутів вищої освіти в Європі та світі; необхідність посилення науково-дослідної складової ВНЗ як в діяльності викладачів, так і студентів; спрямованість вищої освіти не на підготовку вузького спеціаліста до виконання функцій на визначеному заздалегідь місці, а до роботи в якійсь галузі, тобто здатного працювати в рамках концепції "навчання впродовж усього життя". А це означає, що, отримавши диплом, людині потрібно вчитися далі, потрібна подальша додаткова освіта. На вирішення цих проблем і націлена євроінтеграція в освітянській сфері, яка здобула назву "Болонський процес".

Оцінюючи системні процеси вищої освіти у країнах Європи й Америці та враховуючи найхарактерніші тенденції розвитку закордонної вищої освіти, вважаємо за необхідне зупинитися на тенденції євроінтеграції вищої освіти. А це означає успішну реалізацію ключових позицій формування на перспективу Зони європейської вищої освіти (запровадження кредитної системи; контроль якості освіти; розширення мобільності студентів і викладачів; забезпечення працевлаштування випускників та привабливості європейської системи освіти. І, безперечно, введення двоциклового навчання).

Взагалі можна констатувати, що МОН України, Рада Міністрів постійно приділяють увагу розв'язанню питань, пов'язаних з входженням країни до Болонського процесу. Не ставлячи за мету дати повний перелік документів, які регулюють цей процес, вважаємо за необхідне назвати деякі з них. Це постанови, рішення про вищу освіту і науку як пріоритетні сфери розвитку суспільства у XXI ст., про надання університетам статусу самоврядного (автономного) ВНЗ, про дослідницькі університети, про вдосконалення підготовки магістрів, про визнання ВНЗ за чисельністю студентів, це реорганізація структури освіти, це зміни в організації навчального процесу тощо.

Питання законодавчого і нормативно-правового забезпечення розвитку освіти взагалі і вищої зокрема, а також їх правові, організаційні, фінансові та інші засади відображені у Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті, рекомендаціях III Всеукраїнського з'їзду працівників освіти та Форуму міністрів європейських країн "Європейська школа XXI століття: Київські ініціативи" й інших нормативних актах. Сучасні інноваційні перетворення в освіті знайшли відображення у змісті Законів України "Про інноваційну діяльність" та "Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні", Постанові Верховної Ради України "Про Концепцію науково-технологічного та інноваційного розвитку України", Положенні Міністерства освіти і науки "Про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності" та ін.

Попри значну увагу держави до проблем розвитку неперервної педагогічної освіти чинна нормативно-правова база не повною мірою задовольняє потреби сучасної освітньої практики й вимагає вдосконалення. Взагалі, на сучасному етапі розвитку країни бажано змінити ставлення суспільства до освіти в цілому, а саме отримувати від розвитку знань позитив як від неформального здобуття знань.

Свідченням необхідності радикальних змін у вищій освіті країни є представлення на обговорення громадськості трьох варіантів проектів Закону "Про вищу освіту", а також проекту "Концепції неперервної педагогічної освіти". В останньому документі піднімаються проблеми підготовки педагогічних кадрів, зміст педагогічної освіти, психолого-педагогічна, методична, інформаційно-комунікаційна, практична підготовка педагогічних працівників, організація навчального процесу на засадах гуманності, особистісно орієнтованої педагогіки, розвитку і саморозвитку студентів. І, як результат її реалізації, повинна підвищитись якість педагогічної освіти, без якої не може бути забезпечено її інтеграцію в європейський простір вищої освіти.

Однією з загальних вимог Болонського процесу, які повинні виконувати всі країни, з урахуванням особливості кожної національної системи освіти, які треба не загубити, є введення двоциклового навчання. Саме реалізація в кожній країні цієї вимоги, незважаючи на масу існуючих проблем, є не лише дуже важливою, але й дуже складною. В цій справі потрібен науково виважений підхід до її реалізації з урахуванням всіх тенденцій вищої освіти країн світу. Тому стає зрозумілим, чому в проекті "Концепції" така увага приділяється проблемі ступеневої підготовки у ВНЗ. Це питання було у центрі уваги засідання круглого столу на тему "Про стан і перспективи нормативно-правового забезпечення неперервної педагогічної освіти в Україні", організованого за ініціативою Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти, яке відбулося на базі Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника 14 червня 2013 року.

У роботі круглого столу взяли участь народні депутати – члени комісії Верховної Ради України з питань науки і освіти, представники Міністерства освіти і науки України, Національної академії педагогічних наук України, вищих навчальних закладів педагогічного профілю, закладів післядипломної освіти педагогічних працівників, загальноосвітніх навчальних закладів.

Відкрила засідання Лілія Михайлівна Гриневич – Голова Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти. У своєму вступному слові вона охарактеризувала стан педагогічної освіти в Україні, проаналізувала створення нормативно-правової бази для розвитку неперервної педагогічної освіти як складової системи вищої освіти, а саме Конституції України, законодавчих актів і нормативно-правових документів у галузі освіти.

З доповіддю "Необхідність, суть та значення Концепції розвитку неперервної педагогічної освіти" виступив Юрій Миколайович Коровайченко – директор департаменту вищої освіти Міністерства освіти і науки України.

З конкретними пропозиціями в обговоренні виступили представники Національної академії педагогічних наук України, багатьох вищих навчальних закладів України різних рівнів акредитації, закладів післядипломної освіти педагогічних працівників.

Підвела підсумки дискусії учасників круглого столу голова комісії Л. М. Гриневич.

На основі опрацювання чинних законодавчих актів та інших нормативно-правових документів у галузі освіти, вивчення результатів громадського обговорення проекту Концепції розвитку неперервної педагогічної освіти учасники круглого столу, підтримуючи його у цілому, для реалізації основних завдань розвитку сучасної педагогічної освіти України й удосконалення нормативно-правового регулювання відносин запропонували низку конкретних пропозицій з таких напрямів: 1) структура та зміст педагогічної освіти; 2) організація навчально-виховного процесу; 3) підготовка науково-педагогічних і наукових кадрів; 4) післядипломна педагогічна освіта; 5) доповнення і уточнення проекту Концепції.

Серед багатьох питань, які обговорювалися учасниками громадсько-державного наукового зібрання, було питання структури педагогічної освіти: розробка галузевих стандартів освіти із врахуванням Національної рамки кваліфікацій; законодавче визнання педагогічних працівників кожного освітньо-кваліфікаційного рівня (бакалавр, спеціаліст, магістр); визначення статусу фахівця ОКР "Молодший спеціаліст" галузі "Педагогічна освіта" тощо.

За результатами цього засідання було прийнято Рекомендації круглого столу щодо структури педагогічної освіти. А саме:

- визначити статус фахівця ОКР "молодший спеціаліст" галузі знань "Педагогічна освіта" як фахівця з неповною вищою освітою, але кваліфікацією вчителя; а також терміни його подальшого навчання;

- законодавчо визначити для освітньої галузі професійні права педагогічних працівників кожного освітньо-кваліфікаційного рівня (бакалавр, спеціаліст, магістр) та закріпити положення, що при визначенні кваліфікації випускника ВНЗ надається інформація про функцію кваліфікації (академічна спрямованість або професійна спрямованість), як цього вимагає додаток до диплома за Болонською системою;

- передбачити два види магістратури: 1) "професійна" – із терміном навчання 1–1,5 роки (60–90 кредитів ЄКТС) на базі ОКР "бакалавр", із формою державної атестації у вигляді комплексного теоретико-практичного екзамену. При цьому встановити ліцензійні обсяги прийому до цього виду магістратури не менше 70 % від ліцензійного обсягу на підготовку відповідного "бакалавра"; для реалізації цього положення на практиці просити МОН України: а) підготувати на перехідний період таблиці відповідності кваліфікацій за освітньо-кваліфікаційним рівнем "спеціаліст" і "професійний магістр" для вищих педагогічних навчальних закладів; б) розробити окремі Державні вимоги до ліцензування та акредитації спеціальності при підготовці інтегрованого (професійного) магістра; 2) "академічна" – з терміном навчання 1,5–2 роки (90–120 кредитів ЄКТС) на базі ОКР "бакалавр" у межах діючих нині ліцензійних обсягів на підготовку спеціалістів та на підготовку магістрів, із формою державної атестації у вигляді захисту наукової кваліфікаційної роботи та передбачити в навчальних планах повний об'єм психолого-педагогічної підготовки магістрів академічної спрямованості, що є важливою умовою підвищення якості підготовки науково-педагогічних працівників ВНЗ.

Отже, вдосконалення ступеневої підготовки у ВНЗ, відповідно до вимог Болонського процесу, на тверде переконання учасників зібрання, позитивно вплине на якість підготовки науково-педагогічних і наукових кадрів, якщо:

- оновити Положення про підготовку науково-педагогічних і наукових кадрів, враховуючи сучасні вимоги до даної категорії фахівців;

- повернути як обов'язкову умову для вступу в аспірантуру на педагогічні спеціальності наявність педагогічного стажу не менше трьох років та збільшити до 4 років термін навчання в аспірантурі і перебування в докторантурі;

- підвищити якість психолого-педагогічної підготовки магістрів всіх спеціальностей, що позитивно вплине на рівень психолого-педагогічної підготовки викладачів вищих навчальних закладів.

Таким чином, реалізація висловлених пропозицій, положень, викладених у Резолюції круглого столу, сприятиме формуванню вчителя нового типу, який, окрім накопичення, розширення, концентрації і трансформації втіленого у наукових знаннях суспільного досвіду, володіє здатністю гідно сприймати будь-яку професійну ситуацію, виявляє гнучкість і готовність до перепідготовки у швидкозмінних умовах сучасного динамічного, глобального світу, а тому є конкурентоспроможним, мобільним, творчим і гуманістично спрямованим педагогом-майстром.